

NUTQ O`STIRISH MASHG`ULOTLARDA DIDAKTIK O`YINLARNI QO`LLASH

*Navoiy viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga
O`rgatish milliy markazi
"Maktabgacha, boshlang`ich va maxsus ta`lim metodikasi"
kafedrasini o`qituvchisi
Eshova Gulrux Tuymurotovna*

Annotatsiya: Bugungi kunda jamiyatimizning eng muhim vazifalaridan biri barkamol shaxsni tarbiyalashdan iboratdir. Birinchi Prezidentimiz takidlaganidek: "Biz xalqimizning dunyoda hech kimdan kam bo`lmasligi, farzandlarimizning bizdan ko`ra kuchli, bilimli, dono va albatta baxtli bo`lib yashashi uchun bor kuch va imkoniyatlarimizni safarbar etayotgan ekanmiz, bu borada manaviy tarbiya masalasi hech shubhasiz beqiyos ahamiyat kasb etadi". Respublikamizda o`tkazilayotgan islohotlarni takomillashtirish iqtisodiyotimizni rivojlangan davlatlar qatorida bo`lishi katta ahamiyatga ega.

**Kalit so`zi:** bolaning, tasavvurlari, haqiqatni, to`ldiradi, Ijodiy o`yinlar, o`yinda amaliy, taassurotlari, borliq, didaktik o`yinlar.

Materialga qarab didaktik o`yinlarni uch turga bo`lish mumkin: ob'ektlar bilan o`yinlar (o`yinchoqlar, tabiiy material va boshqalar), bosma stol o`yinlari va so`zli o`yinlar. Shuni ta`kidlash kerakki, ushbu o`yinlarning barchasi maktabgacha yoshdagi bolalarning so`z boyligini faollashtirish uchun muvaffaqiyatli ishlatilishi mumkin. Ob'ektlar bilan o`yinlar bolalar uchun eng qulaydir, chunki ular to`g`ridan-to`g`ri idrok etishga asoslanadi, bolaning narsalar bilan harakat qilish va shu bilan ular bilan tanishish istagiga mos keladi, bundan tashqari, bola o`zi ko`rgan narsalarni istak bilan nomlaydi.

Bola bu o`yinlarni erta yoshdan boshlab o`ynashni boshlaydi va butun maktabgacha bolalik davrida ularga bo`lgan qiziqishini yo`qotmaydi. Kichik maktabgacha yoshda o`yinchoqlar bilan ko`plab o`yinlar harakatlar bilan birga keladi, bu bolaning idroki va fikrlash xususiyatlariga mos keladi. Masalan, bolalarni ranglarni farqlash va to`g`ri nomlashga o`rgatadigan o`yinlarda bolalar rangli bayroqlar bilan yuguradilar, rangli to`plarni aylantiradilar, xona bo`ylab yuradilar, ma`lum rangdagi o`yinchoqlarni qidiradilar va ularga nom beradilar. Stolda chop etilgan o`yinlar, shuningdek, ob'ektlar bilan o`yinlar ko`rish printsipiga asoslanadi, ammo bu o`yinlarda bolalarga ob'ektning o`zi emas, balki uning tasviri beriladi. Stol o`yinlarining mazmuni xilma-xildir. Lotolarning ayrim turlari va juftlashtirilgan rasmlar bolalarni alohida buyumlar (idishlar, mebellar), hayvonlar, qushlar, sabzavotlar, mevalar, ularning

sifatlari va xususiyatlari bilan tanishtiradi. Boshqalar mavsumiy tabiat hodisalari (lotto "Fasllar"), turli kasblar ("Hech kimga nima kerak?" o'yini) haqida g'oyalarni aniqlaydilar. Didaktik o'yinchoq kabi, bosma stol o'yini mustaqil aqliy mehnatni talab qilganda yaxshi bo'ladi.

So'z o'yinlari eng murakkab: ular mavzuni to'g'ridan-to'g'ri idrok etish bilan bog'liq emas, bunda bolalar g'oyalar bilan harakat qilishlari kerak. Bu o'yinlar bolaning tafakkurini rivojlantirish uchun katta ahamiyatga ega, chunki ularda bolalar mustaqil fikr bildirishni, xulosa va xulosalar chiqarishni, boshqalarning mulohazasiga tayanmasdan, mantiqiy xatolarni sezishni o'rganadilar.

So'zli o'yinlar asosan katta yoshdagi guruhlarda o'tkaziladi va bolalarni maktabga tayyorlash uchun juda muhimdir, chunki ular diqqat bilan tinglash, berilgan savolga tezda to'g'ri javob topish, o'z fikrlarini to'g'ri va aniq ifoda etish qobiliyatini talab qiladi va shuning uchun ularni rivojlantiradi. bilimlarni qo'llash.

Lug'atni shakllantirish uchun katta maktabgacha yoshdagi bolalar uchun og'zaki didaktik o'yinlar keng qo'llaniladi, masalan, "Teksini ayt", "Bo'yoqlar", "Bog'bon", "Qora, oqni olmang, ha va yo'q demang", "Davom eting". Bunday davomning mazmuni bitta ob'ektning turli qismlari yoki sifatlarini nomlash yoki umumiy umumlashtirishga kiritilgan ob'ektlarni nomlash va hokazo bo'lishi mumkin.

Xonada va didaktik o'yinlarda olingan turli xil lug'atdan mustaqil foydalanish maktabgacha yoshdagi bolalarning kundalik muloqotida amalga oshiriladi. Bu yerda tarbiyachining vazifasi mazmunli muloqotni tashkil etish, bolalar nutqiga, uning so'z boyligiga e'tibor berish, bolaning to'plangan so'z boyligining barcha boyliklaridan foydalanishini ta'minlashdan iborat.

Ba'zi so'z o'yinlari, jumladan, xalq o'yinlari ham yosh guruhlarda muvaffaqiyatli o'tkaziladi.

Shunday qilib, zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'qituvchilar maktabgacha yoshdagi bolalarning so'z boyligini rivojlantirish uchun turli xil didaktik o'yinlardan faol foydalanadilar. Shuni ta'kidlash kerakki, o'qituvchilar o'yin materialini bolalarning individual va yosh xususiyatlariga va lug'at ishlarining vazifalariga muvofiq tanlashlari kerak.

3. Tasviriy materialga ega didaktik o'yinlar, ularning mazmuni va turli yosh guruhlarda metodikasi

Lug'at ishlarining vazifalarini amalga oshirgan holda, maktabgacha tarbiya o'qituvchilari maktabgacha yoshdagi bolalarning faol va passiv so'z boyligini yaxshilash va faollashtirishga imkon beruvchi vizual materiallar bilan didaktik o'yinlardan foydalanadilar.

Ob'yektlilik o'yinlar o'yinchoqlar va haqiqiy narsalardan foydalanadi. Ular bilan o'ynab, bolalar solishtirish va nomlashni, ob'ektlarning o'xshashligi va farqini aniqlashni o'rganadilar. Ushbu o'yinlarning ahamiyati shundaki, ular yordamida bolalar

ob'ektlarning xususiyatlari va ularning xususiyatlari: rangi, hajmi, shakli, sifati bilan tanishadilar. O'yinlarda taqqoslash, tasniflash va muammolarni hal qilishda ketma-ketlikni o'rnatish uchun vazifalar hal qilinadi. Bolalar predmet muhiti haqida yangi bilimlarga ega bo'lgach, o'yinlardagi vazifalar murakkablashadi: bolalar ob'ektni har qanday sifat bo'yicha aniqlashda mashq qiladilar, ob'ektlarni shu xususiyatga (rang, shakl, sifat, maqsad va boshqalar) ko'ra birlashtiradilar. mavhum , mantiqiy fikrlashni rivojlantirish, bolaning so'z boyligini boyitish uchun juda muhimdir.

Kichik guruh bolalariga bir-biridan xossalari bilan keskin farq qiladigan narsalar beriladi, chunki chaqaloqlar hali ham ob'ektlar orasidagi nozik farqlarni topa olmaydilar. Ob'ektlarni taqqoslab, bolalar ularning bir xil qismlarini, belgilarini va o'ziga xos xususiyatlarini nomlashadi. O'rta guruhda bunday narsalar o'yinda qo'llaniladi, ular orasidagi farq kamroq seziladi. Ob'ektlar bilan "Nima o'zgardi", "Top va nom" o'yinlarida bolalar ob'ektlarning soni va joylashishini ongli ravishda yodlashni, etishmayotgan ob'ektni topishni talab qiladigan vazifalarni bajaradilar.

Didaktik o'yinlarda turli xil o'yinchoqlar keng qo'llaniladi. Ular rangi, shakli, maqsadi, o'lchami, tayyorlangan materialida aniq ifodalangan. Bu o'qituvchiga bolalarga ma'lum didaktik nutq muammolarini hal qilishda mashq qilish imkonini beradi, masalan, yog'ochdan yasalgan barcha o'yinchoqlarni (metall, plastmassa, keramika) yoki turli ijodiy o'yinlar uchun zarur bo'lgan o'yinchoqlarni tanlash va nomlash: oila, quruvchilar, kolxozchilar o'ynash uchun. , kasalxonaga va hokazo. O'yinlarda o'yinchoqlar yasaladigan material, odamlarga turli faoliyat turlarida zarur bo'lgan buyumlar, bolalar o'z o'yinlarida aks ettiradigan narsalar haqida bilimlar yaxshilanadi.

O'xshash mazmunli didaktik o'yinlardan foydalanib, o'qituvchi bolalarda mustaqil o'yinga qiziqish uyg'otadi, tanlangan o'yinchoqlar yordamida ularga o'yin g'oyasini taklif qiladi.

“Bular kimning bolalari?”, “Yaproq qaysi daraxtdan?”, “Kim yotqizishni afzal ko'radi” kabi didaktik o'yinlarni o'tkazishda o'qituvchi tabiiy materiallardan (o'simlik urug'lari, barglar, turli xil gullar, toshlar, qobiqlar) o'yinlardan foydalanadi. turli barglardan naqsh? ”, “Kim toshlardan naqsh yasaydi?”, “Kuzgi barglardan bir guldasta to'plang”, “Yaproqlarni kamayish tartibida yoying”. O'qituvchi ularni tabiat bilan bevosita aloqada bo'lgan yurish paytida tashkil qiladi: daraxtlar, butalar, gullar, urug'lar, barglar. Bunday o'yinlarda bolalarning o'zlarining tabiiy muhiti haqidagi bilimlari mustahkamlanadi, aqliy jarayonlar shakllanadi (tahlil, sintez, tasniflash) va bolalarning so'z boyligi boyitiladi va faollashadi.

Stol o'yinlari - bu bolalar uchun qiziqarli mashg'ulot bo'lib, uning davomida o'qituvchi maktabgacha yoshdagi bolalar bilan lug'at bilan ishlash muammolarini hal qiladi. Stolda chop etilgan o'yinlar turlari bo'yicha xilma-xildir: juftlashtirilgan

rasmlar, lotto, domino. Ulardan foydalanishda hal qilinadigan rivojlanish vazifalari ham har xil.

Juftlikdagi rasmlarni tanlash o'qituvchiga maktabgacha yoshdagi bolalarning so'z boyligini rivojlantirish muammolarini hal qilish imkonini beradi. Bunday o'yindagi eng oddiy vazifa turli xil rasmlar orasida ikkita butunlay bir xil narsalarni topishdir: rangi va uslubi bir xil bo'lgan ikkita shlyapa yoki tashqi ko'rinishida farq qilmaydigan ikkita qo'g'irchoq. Keyin vazifa yanada murakkablashadi: bola "rasmlarni nafaqat tashqi xususiyatlar, balki ma'nosi bilan ham birlashtiradi: masalan, barcha rasmlar orasidan ikkita tekislik, ikkita olma toping. Rasmda ko'rsatilgan samolyotlar ham, olma ham bo'lishi mumkin. shakli ham, rangi ham har xil, lekin ular birlashtirilgan, bir xil turdagi ob'ektlarga tegishli bo'lgan holda o'xshash qilingan. Bunday vazifalarni bajarish jarayonida bola o'z harakatlarini qaynatadi, o'z tanlovini oqlaydi.

Rasmlarni umumiy xususiyat (tasniflash) bo'yicha tanlash o'qituvchiga bolalarning so'z boyligini yaxshilashga imkon beradi. Bu erda ba'zi bir umumlashtirish, ob'ektlar orasidagi aloqani o'rnatish talab qilinadi. Masalan, o'yinda "Bog'da (o'rmonda, bog'da) nima o'sadi?" bolalar o'simliklarning tegishli tasvirlari bilan rasmlarni tanlaydilar, ularni o'sish joylari bilan bog'laydilar va rasmlarni shu xususiyatga ko'ra birlashtiradi. Yoki "Keyingi nima bo'ldi?" O'yini: bolalar syujet harakatlarining rivojlanish ketma-ketligini hisobga olgan holda ertak uchun rasmlarni tanlaydilar va nima uchun bunday tanlovni qilganliklarini tushuntiradilar.

Rasmlarning tarkibi, soni va joylashuvini yodlash. O'yinlar ob'ektlar bilan bir xil tarzda o'ynaladi. Masalan, "Qaysi rasmni yashirganini toping" o'yinida bolalar rasmlarning mazmunini eslab qolishlari kerak, so'ngra qaysi rasm teskari burilganligini aniqlashlari kerak. Ushbu o'yin xotira, yodlash va esda saqlashni rivojlantirishga, bolaning so'z boyligini shakllantirishga qaratilgan.

Ushbu turdagi o'yinlarning o'yin didaktik vazifalari, shuningdek, bolalarning miqdoriy va tartibli hisoblash, stoldagi rasmlarning fazoviy joylashuvi (o'ng, chap, yuqori, pastki, yon, old va boshqalar) haqidagi bilimlarini mustahkamlashdir. rasmlar bilan sodir bo'lgan o'zgarishlar, ularning mazmuni haqida izchil gapiring. Bunday o'yinlar davomida bolalar boyitiladi, so'z boyligi faollashadi.

Kesilgan rasmlar va kubiklarni kompiyatsiya qilish. Bu turdagi o'yinlarning vazifasi bolalarni mantiqiy fikrlashga o'rgatish, ularning alohida qismlardan bir butun ob'ektni tashkil qilish qobiliyatini rivojlantirish, bolaning nutqini boyitishdir. Bu o'yinlarda murakkablik qismlar sonining ko'payishi bo'lishi mumkin, shuningdek. mazmunning murakkabligi, rasmlar syujeti sifatida. Agar kichik guruhlarda rasmlar 2-4 qismga bo'lingan bo'lsa, o'rta va katta guruhlarda butun 8-10 qismga bo'linadi. Shu bilan birga, yosh guruhdagi o'yinlar uchun rasmda bitta ob'ekt ko'rsatilgan: o'yinchoq, o'simlik, kiyim-kechak buyumlari va boshqalar. Kattaroq bolalar uchun rasmda

allaqachon bolalarga tanish bo'lgan ertak va san'at asarlaridan syujet ko'rsatilgan. . Asosiy talab - rasmlardagi ob'ektlar bolalarga tanish bo'lishi. Butun rasmning mavjudligi muammoni hal qilishni osonlashtiradi. Shuning uchun, kichik guruhlar uchun, topshiriq berishdan oldin bolalarga butun rasmni berish kerak - uning qismlaridan butun rasmni qo'shish.

Ta'rif, harakatlar, harakatlar ko'rsatilgan rasm haqida hikoya. Bunday o'yinlarda o'qituvchi o'quv vazifasini qo'yadi: nafaqat bolalar nutqini, balki tasavvurni, ijodkorlikni ham rivojlantirish. Ko'pincha bola o'yinchilar rasmda nima chizilganini taxmin qilishlari uchun, aytaylik, ishchining harakatlariga yoki hayvonning harakatlariga, uning ovozigacha taqlid qilishga murojaat qiladi. Masalan, o'yinda "Kimligini toping?" haydovchidan kartani olgan bola uni diqqat bilan tekshiradi, keyin tovush va harakatlarni (mushuklar, itlar, xo'rozlar, qurbaqalar va boshqalar) tasvirlaydi. Bunday vazifa kichik guruh bolalari bilan o'yinda beriladi. Kattaroq guruhlarda qiyinroq vazifalar hal qilinadi: ba'zi bolalar rasmda chizilgan harakatni tasvirlaydi, boshqalari rasmda kim chizilganini, odamlar u erda nima qilayotganini taxmin qilishadi, masalan, kashshoflar yurishmoqda, o't o'chiruvchilar yong'inni o'chirishmoqda, dengizchilar dengizda suzib yurib, quruvchilar uy qurmoqda, orkestr turli asboblarda o'ynaydi. Bu o'yinlarda bola shaxsining o'z nuqtai nazarini isbotlash qobiliyati, reenarnatsiya qobiliyati, kerakli tasvirni yaratishda ijodiy izlanish kabi qimmatli fazilatlari shakllanadi.

Shunday qilib, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida lug'at muammosini hal qilish uchun o'qituvchilar vizual materiallar bilan didaktik o'yinlardan samarali foydalanadilar, ular davomida maktabgacha yoshdagi bolalarning so'z boyligi boyitiladi, mustahkamlanadi va faollashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bondar, N.P. Bolaning atrof-muhit tajribasini shaxsiyatga yo'naltirilgan yondashuvning asosi sifatida o'rganish / N.P. Bondar // Zamonaviy maktabgacha ta'limning dolzarb muammolari va tendentsiyalari: ilmiy maqolalar to'plami [Tahririyat kengashi L. N. Voronetskaya, T.V. Pozdeeva, D. N. Dubinina; jami ostida Ed. L.N. Voronetskaya, T.V. Pozdeeva. - Minsk: BSPU, 2012. - P.50-53.
2. Vinogradova, N.A. Bolalar bog'chasining interfaol predmetli va o'yin muhiti / N.A. Vinogradova, N.V. Miklyayev. - M.: UTs "Perspektiv", 2011. - 208s.
3. Glushkova, G. Mavzu muhiti haqiqatan ham rivojlanyaptimi? / G.
4. Glushkova, S. Musienko // Maktabgacha ta'lim. - 2008. - No 8. - B. 107-112.
5. Grinyavichene, N. T. O'yin va mavzu-o'yin muhitini tashkil etishga yangi yondashuv / Ijodkorlik va pedagogika: Butunittifoq ilmiy-amaliy konferentsiya materiallari. - M., 2006. - 311s.
6. Maktabgacha ta'lim. Atamalar lug'ati / Komp. N. A. Vinogradova [va boshqalar] - M.: Airis-press, 2005. - 400 b.

Elektron ta`lim resurslari:

1. www.tdpu.uz
2. www.pedagog.uz
3. www.ziyonet.uz